

MAI AVEM NEVOIE DE RETORICĂ?

Theodor PALEOLOGU

Flavius Antoniu Baias:

Domnule Theodor Paleologu, dragi studenți, dragi colegi, vă mulțumesc că astăzi sunteți împreună cu noi în Amfiteatrul II al Facultății de Drept a Universității din București, la prima – să sperăm că nu și ultima, pentru că, după cum știți, în România de obicei minunile țin 3 zile – ediție a „Șuetei culturale” la Facultatea de Drept. Eu, personal, sunt bucuros că domnul Theodor Paleologu a acceptat să fie primul nostru invitat și, din nou spun, sper că nu va fi și ultimul; sperăm să inaugurăm în acest fel o tradiție, rămânând însă în mod evident în memoria noastră această primă întâlnire. Nu știu dacă trebuie neapărat să îl prezint pe domnul Theodor Paleologu, cred că toată lumea îl cunoaște. Aș vrea totuși să spun câteva dintre lucrurile pe care le-a făcut, mai bune sau mai rele, de-a lungul timpului – dumneavoastră ați spus acum câteva minute: Liceul German din București, Ecole Normale Supérieure la Paris, studii la universitatea noastră parteneră, de suflet, din Franța, Paris 1 Panthéon-Sorbonne. Dânsul a făcut filosofia, a obținut un doctorat la Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales la Paris și are, evident, o carieră culturală, de scriitor, de eseist și acum ajung la lucrurile rele – o carieră de politician. Mulți dintre ei ar trebui să fie ca domnul Paleologu. Aș vrea, din punctul meu de vedere, ca măcar câțiva să aibă buna dumneavoastră creștere și eleganța dumneavoastră. Cred că viața politică română ar arăta altfel. Evident că una dintre calități este că poartă papion, dar, după cum vedeți, și studenții noștri poartă, dar vreau să vă spun că îl purtăm în mod independent, nici dânsul nu m-a plagiat, nici eu pe dânsul.

Domnul Paleologu ne va vorbi despre retorică; nu știu dacă ne va învăța să mestecăm pietricele în gură înainte de a deveni buni oratori, dar sunt convins că va fi o întâlnire interesantă și vă mulțumesc!

Theodor Paleologu:

Domnule Decan, eu vă mulțumesc foarte mult, este o mare bucurie să inaugurez aceste „Șuete culturale”, dar cum facem, vom sta amândoi aici?

Flavius Antoniu Baias:

Nu, eu voi coborî!

Theodor Paleologu:

Dar eu o să stau numai aici, „la cucurigu”?

Flavius Antoniu Baias:

Nu, puteți să vă plimbați prin sală.

Theodor Paleologu:

Este puțin „spăimos” să stau aici, cocoțat sus. Despre aceasta vorbea un important om politic francez – știți că, în Parlamentul francez, locul de unde vorbesc deputații este foarte sus, ești oarecum atârnat în văzduh –, era un om foarte elocvent în mod obișnuit, era un avocat, cum veți fi majoritatea dintre dumneavoastră, dar la Parlament se bloca, fiindcă era prea sus și avea un fel de „*vertigo*”, ca în filmul lui Hitchcock.

Am ales această temă, „*Mai avem nevoie de retorică?*”, în ideea că mulți dintre dumneavoastră veți fi avocați și este o întrebare pe care mulți v-o puteți pune de pe acum: dacă veți avea nevoie de retorică în meseria pe care o veți practica cei mai mulți dintre dumneavoastră. Din puținele contacte pe care le-am avut eu cu lumea tribunalelor – și în România, și mai neplăcut în Franța –, nu am avut impresia că mai este nevoie de cine știe ce talente oratorice, căci totul se face în scris, judecătorul oricum nu citește și nu ascultă, ideea este să vorbești cât mai scurt, așa mi s-a spus săptămâna trecută la Paris. Pregătisem o splendidă pledoarie de o pagină și ceva și mi-a spus avocata mea: „*Non, non, faites court, deux minutes maximum, il ne faut pas énerver le juge*”; nu am vrut să îl énervez pe judecător, două minute am vorbit, după care mi-a spus: „Foarte bine ați vorbit, ați transmis emoție”. Spun acest lucru, pentru că cei mai mulți dintre noi suntem speriați când este vorba despre vorbitul în public. Fenomenul tracului, adică frica de a vorbi în public, este fenomenul pe care îl invocăm cel mai des. În mod normal, eu nu mai am așa ceva, pentru că tot vorbesc de zeci de ani, încă din școală. Pe vremea lui Ceaușescu exista o chestie foarte simpatică – „Întrecerea socialistă între licee”, cred că mai țineți minte – și aveau loc prezentări publice

în diferite domenii și așa mi-am început cariera de orator. Cu toate acestea, mai sunt situații în care am trac, de pildă, atunci când vorbesc într-o situație neobișnuită. A vorbi în fața unui public academic este ceva obișnuit deja pentru mine, din contră, îmi face foarte mare plăcere, sunt bleg toată ziua și mă anim dintr-o dată și de aceea vă mulțumesc, pentru că nicăieri nu mă simt mai bine decât în fața unui public universitar, însă la tribunal era prima dată când vorbeam și aveam trac și a fost tocmai de aceea o intervenție reușită.

Tracul este, dacă este bine utilizat, o sursă de elocvență și o capacitate de a transmite emoție. Tracul ne poate bloca într-adevăr, mulți se blochează, nu mai sunt în stare să spună nimic. Este o poveste faimoasă de la începutul Societății „Junimea”, prin 1860 și ceva, când Theodor Rosetti, unul dintre fondatori, trebuia să țină la Iași o conferință despre societatea modernă și a urcat la tribună în fața publicului și a spus: „Onorat auditoriu, soțietatea modernă, soțietatea modernă...” și a fost biruit de trac și nu a mai putut continua, s-a blocat, a repetat de câteva ori „soțietatea modernă” și „onorat auditoriu” și a plecat. Iacob Negruzzi comentează în continuare: „Iar acum nu îl mai putem opri, că vorbește cu foarte multă elocvență”. Deci, să ne înțelegem: tracul afectează toată lumea, să nu vă fie teamă. Bănuiesc că și înainte de examene tracul este un fenomen cât se poate de cunoscut, dar este și un factor de mai bună pregătire a unui discurs. Atunci când ai trac, este un semn bun, pentru că devii foarte atent la fiecare lucru, se dezvoltă un fel de hipersensibilitate în momentul în care iei cuvântul, iar tracul, pe de altă parte, te face să pregătești cum trebuie un discurs. Cei care sunt prea rodați au tendința uneori de a nu se pregăti suficient, pe când tracul, pe care bănuiesc că majoritatea dintre dumneavoastră încă îl experimentează, este tocmai un lucru foarte bun; deoarece se întâmplă și la case mai mari, nu trebuie să vă speriați. Era un mare orator francez din secolul al XIX-lea, început de secol XX, care a fost și prim-ministru al Franței, mare avocat, Pierre Waldeck-Rousseau, care de fiecare dată când trebuia să ia cuvântul, mai ales în Parlament, era paralizat de trac și trebuia uneori să își facă injecții ca să își revină. De fapt, la el tracul era motivat de reputația lui foarte bună. Era atât de reputat ca orator, încât de fiecare dată îi era frică să nu vorbească mai prost ca dățile trecute și că își va compromite reputația. Deci, vedeți că tracul îi bântuie și pe cei mai buni dintre oratori și este bine că se întâmplă așa, pentru că în felul acesta se pregătesc.

Vă spuneam că am ales această temă, pentru că majoritatea veți fi avocați, poate că unii veți fi profesori și întrebarea este în ce măsură mai este de actualitate retorica. Am ales cuvântul „retorică”, pentru că există tot felul de seminarii, de *coaching*-uri în *public speaking* în zilele noastre și aveți, de exemplu, o carte pe care v-o recomand de altminteri, pentru că este foarte faimoasă, s-a vândut în zeci de milioane de exemplare, și anume cartea lui Dale Carnegie, „*Cum să vorbim*

în public”, care este foarte utilă, cu multe sfaturi bine-venite: cum să mănânci înainte, cum să te antrenezi, cum să îți depășești tracul, cum să te îmbraci, cum să spui o glumă, cum să plasezi un citat din „Biblie”, tot felul de lucruri de genul acesta, adică foarte utile, și sunt o sumedenie de astfel de cărți de același tip, dar, în raport cu *public speaking*, noțiunea de „retorică” este *old fashioned*, are o conotație clasică și ne trimite la o serie de dezbateri din Antichitate despre retorică. Este o noțiune grecească, iar textele esențiale sub acest aspect sunt ale lui Platon, ale lui Aristotel, Cicero în lumea latină, deci avem un corpus de texte de reflecție de retorică în Antichitate și mă voi referi la aceste texte și apoi să ne întrebăm în ce măsură ne mai sunt utile astăzi.

În Grecia Antică, un proces era cu totul altceva decât acum. În primul rând, nu existau avocați, existau persoane care ajutau la redactarea unei pledoarii, dar totdeauna cel care pleda era cel în cauză, își pleda propria cauză, chiar dacă era ajutat de un specialist, un logograf, cum a fost Demostene. Sunt discursurile lui proprii, dar, în afară de aceasta, el avea o bogată experiență de autor sau sfătuitor pentru pledoariile altora. Important este că cetățeanul atenian sau cei din cetățile democratice în lumea greacă pledau în propria lor cauză, deci a vorbi în public era o necesitate pentru orice cetățean. De asemenea, politica ateniană implica mii de cetățeni, deciziile se luau cu un cvorum de 5.000-6.000 de participanți. Când citim discursurile lui Demostene, trebuie să ne dăm seama că el vorbea în fața a cel puțin 5.000-6.000 de ascultători. De aici și exercițiile lui pentru dezvoltarea vocii.

Există totuși o specificitate a instituțiilor grecești și, de aceea, s-a dezvoltat o întreagă reflecție asupra retoricii în acest context, deoarece era un lucru relevant pentru oricine. În dialogul „*Protagoras*” al lui Platon, este relatat cu foarte mult umor felul în care un tânăr îl scoală din somn pe Socrate, vine în toiul nopții și bate tare de tot în ușă și Socrate, buimac de somn, întreabă: „Ce se întâmplă, ce este tărăboiul acesta?”. Era un tânăr de 16-17 ani, care îi spune: „Socrate, te rog foarte mult, pune-mi o pilă!”. Auzise el că veniseră în oraș Protagoras și alți mari sofști – Gorgias, Hippias, Prodicus, „*the hit parade*” –, cei mai tari sofști din lumea greacă veniseră la Atena, probabil prin 427 î.Hr., cam atunci se întâmplă acțiunea din „*Protagoras*” al lui Platon. „A venit Protagoras, au venit cei mai tari sofști și vreau și eu să mă accept, să învăț să vorbesc, ca să devin și eu cineva important”. Deci, mucosul acesta voia să devină cineva important și, de aceea, l-a rugat pe Socrate să îi pună o pilă la Protagoras și acesta să îl accepte ca elev și, să ne înțelegem, să fii elev al lui Protagoras însemna o grămadă de bani, avea niște taxe foarte ridicate, mai mult decât alții. Socrate nu lua niciun ban, pe când Protagoras avea cele mai mari taxe, dar și beneficiile erau pe măsură, credea tânărul respectiv. Și, într-adevăr, Socrate se lasă convins de insistențele tânărului mucos și se duc împreună la casa unui bogat om de afaceri

din Atena și îl întâlnesc pe Protagoras și Socrate îl întreabă: „Dumneata cu ce te ocupi?”. Protagoras i-a răspuns: „Păi, eu predau virtutea”. „Bun, și ce este aceea «virtute»?”. Și atunci Protagoras spune: „Eu îi învăț pe tineri să devină o reală putere în Cetate, atât ca oameni de acțiune, cât și ca vorbitori”, deci predă știința politică, atât din punct de vedere al acțiunii politice, cât și al vorbitului. Așadar, Protagoras spunea că predă, printre altele, și retorica, nu doar retorica. Pentru Protagoras, predarea retoricii era parte dintr-un demers mai larg de predare a științelor politice și, când spune „virtute”, se referă la „virtute politică”, în sensul de participare eficientă la viața Cetății. Pentru Protagoras, pentru grecii din perioada respectivă, virtutea nu are conotațiile intime la care ne gândim noi – smerenie, castitate sau lucruri de genul acesta –, ci de implicare eficientă în viața Cetății și de capacitate de a servi binele public. Dialogul „*Protagoras*” este extraordinar, pentru că vedem întâlnindu-se „*the hit parade of Greek sophists*” și „*the hit parade of young, ambitious Athenian politicians*”, pentru că sunt mai mulți lupi tineri care vor să se afirme: Alcibiades, Critias, un personaj dubios de altminteri. Prezenți sunt cei mai tari sofiști din Grecia. Printre ei este și Gorgias, iar numele lui este titlul unui alt dialog foarte important pentru noi, în care Socrate spune la început, în primele două părți ale dialogului: „Nu avem nevoie de retorică”, deci la întrebarea mea – „*Mai avem nevoie și de retorică?*” – el răspunde negativ, pentru că retorica este o lingușeală, este o manieră de a te face plăcut *demos*-ului și de a-l linguși, de a veni în întâmpinarea pasiunilor, a emoțiilor și a prejudecăților poporului și de a ajunge la putere prin manipulare și lingușeală. Pe scurt, o formă de prostituție. Aceasta implică, evident, și o viziune critică față de democrația ateniană, deci merg împreună critica retoricii și critica democrației ateniene.

Fac acum o mică paranteză, pentru a vă recomanda o scriere, care, din păcate, nu este tradusă în românește, găsiți pe Internet o înregistrare de teatru radiofonic, dar probabil că mai bine o citiți în engleză. Este vorba despre „*Cavalerii*” lui Aristofan și vă recomand această comedie, pentru că este mai actuală în România de acum decât comediile lui Caragiale, pentru că noi spunem frecvent: „Politica românească este ca în Caragiale: Cațavencu, Farfuridi, Brânzovenescu, îi vezi la tot pasul”. După părerea mea, bine ar fi să fie așa, căci politica românească este mai degrabă ca în „*Cavalerii*” lui Aristofan, pentru că principala problemă în această comedie este că un grup de cetățeni mai înstăriți vrea să scape de demagogul Cleon, personaj real din politica anilor 420 î.Hr., și aceștia îl descriu în termeni extrem de peiorativi: „Un tip vulgar, mincinos, hoț”, ca atâtea alte figuri pe care le știm, și spun: „Cum să scăpăm de Cleon? Cum să scăpăm noi de flagelul acesta pentru Cetatea noastră?”. Unul vine cu ideea: „Hai să găsim unul și mai vulgar, mai hoț și mai mincinos decât el”, pentru că, vorba românului, „Cui pe cui se scoate”, și, într-adevăr, găsec unul, pe care îl denumesc Cârnațaru,

așa apare în piesă: este mai șmecher, mai lipsit de scrupule, mai hoțoman, mai lingușitor, este groaznic. Și, într-adevăr, le reușește manevra, dar partea cea mai amuzantă este felul în care Aristofan îl prezintă pe Demos, care este personificarea poporului atenian, este un fel de pensionar, puțin rablagit, nu aude, nu vede prea bine, adoră să primească cadouri și competiția între Cleon și Cârnațaru' este cine îi va da cadouri care să îi ia mai mult ochii lui Demos. Sunt efectiv replici în care recunoști practica electorală românească actuală, când, de exemplu, Cârnațaru' îi spune lui Demos: „Bun, bun, Cleon ți-a dat o prăjitură, dar ia uită-te în sacul lui, să vezi că cea mai mare parte din prăjitură a păstrat-o pentru el”. Cârnațaru' spune, de exemplu – și veți recunoaște pasaje din discursuri ale unor politicieni actuali de la noi: „Am un singur stăpân, stăpânul meu este poporul atenian”. Puteți recunoaște părți din discursuri actuale. Vă spun că piesa aceasta este încă mai adaptată politicii actuale decât în Caragiale. Pentru o viitoare „Șuetă culturală” ar trebui să vorbim despre Aristofan și Caragiale și gândirea lor politică, fiindcă au, de fapt, în comun o gândire politică foarte coerentă și fundamental conservatoare.

Revenind la Platon și la dialogul „*Gorgias*”, Socrate spune pe un ton tragic, foarte serios și deloc amuzant ceea ce spune Aristofan pe un cu totul alt ton în „*Cavalerii*”, care este o comedie bufă, tipică pentru Aristofan, cu umorul lui frust, gros, deloc subtil, menit a stârni hohote de râs. Socrate îi spune lui Calicles, un personaj fictiv, un discipol al lui Gorgias, care era tânăr, ambițios, pe punctul de a începe o carieră de demagog: „Dacă ești dominat de ambiția de a face carieră în politica democratică ateniană, trebuie să devii sclavul *demos*-ului – exact precum Cleon și Cârnațaru' în „*Cavalerii*” lui Aristofan –, deci va trebui să îl lingușești pe *demos*-ul atenian și este un exercițiu în care cobori din ce în ce mai jos, te vei auto-mutila; de fapt, este o auto-mutilare să fii lingușitor și pe placul *demos*-ului”. Avem o critică foarte dură în opera lui Platon împotriva retoricii și a democrației totodată, pentru că democrația apare ca o formă de guvernare în care contează opinia, nu știința. Mereu Platon opune cele două: știința, cunoașterea adevărului, și opinia, care se referă numai la ce este probabil, posibil, care are aparența adevărului, dar nu este neapărat adevărată. Avem această opoziție între opinie și știință, *doxa* și *episteme*, și, în același fel, retorica se bazează pe argumentul verosimil, nu pe cel adevărat. Retorica utilizează lucruri care au aparența adevărului, dar nu sunt neapărat adevărate. Critica retoricii și cea a democrației merg mână în mână la Platon, pentru că în ambele cazuri este vorba despre preferința acordată opiniei față de adevărata cunoaștere. Este o temă constantă la Platon atunci când vorbește despre democrație și atunci când vorbește despre retorică, în „*Gorgias*” în mod special. Continuă reflecția lui Platon asupra reflecției retoricii în „*Apologia lui Socrate*”, în care Socrate se apără în fața tribunalului atenian (cu câteva sute de membri) de acuzația care i-a fost

adusă, aceea de impietate și corupere a tineretului, iar discursul lui Socrate este strălucit, dar inefficient. Avem un foarte bun exemplu de discurs magnific, dar prin care oratorul nu obține achitarea, ci, dimpotrivă, este condamnat. Atunci se pune problema aceasta: chiar când ții un discurs foarte bun, nu înseamnă că atingi scopul pentru care faci respectivul discurs. Eu știu cum este chestia aceasta, căci la un congres al partidului faci cel mai bun discurs și obții cele mai puține voturi. Mie mi s-a întâmplat, sunt pățit. Este adevărat că în România acum nu este greu să faci cel mai bun discurs în oricare congres, pentru că sunt atât de slabe toate discursurile în mod obișnuit, încât este de ajuns să fii ceva mai răsărit ca ceilalți și dintr-o dată ieși în evidență, ești chior în țara orbilor. La cât de proaste sunt discursurile la congresele de partid, sigur că unul care vorbește liber, care mai spune ceva cât de cât coerent și inteligent mai mult sau mai puțin face un efect colosal. De aceea, de exemplu, Crin Antonescu are reputația de a fi un foarte bun vorbitor, prin contrast, pentru că el vorbește liber și are o agilitate oratorică reală, este bun într-un anumit registru – registrul vehement –, îi merge stilul lui de discurs, dar este vorba și despre contrast, cum sunt ceilalți. De altminteri, nici în alte domenii vorbitorii nu sunt străluciți. Cred că aveți suficienți profesori la care te plictisești de moarte, pentru că citesc ceva și nu poți să îi asculți, nu se uită la nimeni, ca să nu mai vorbim despre preoții ce țin predici absolut nesărate și mult prea lungi și fără niciun fel de interes.

Este foarte important să înveți să vorbești liber. Recunosc că de fiecare dată la Parlament mă duc cu câteva cărți, cu vreo 5-6 volume pentru fiecare situație, pentru că sunt unele voci plăcute, care îți permit să citești orice. Era un mare avantaj cu Roberta Anastase, pentru că vocea ei nu mă deranja deloc, putea să vorbească atât cât voia, puteam citi oricât, însă cu Zgonea este mai greu, pentru că țipă în microfon și nu mai pot citi Platon sau filosofie, iar unii, care răcnesc în microfon, sunt de-a dreptul insuportabili.

Acum revin la punctul de plecare, și anume Socrate – nu că m-aș compara cu acesta, să ne înțelegem –, voiam doar să spun că există situații când un discurs foarte bun nu schimbă cu nimic decizia celor ce votează, ascultă sau dau o sentință. Se poate întâmpla ca un discurs absolut excelent să nu producă deloc efectul scontat, să știi din start că nu ai nicio șansă. Cum este, de exemplu, în iulie 1794 discursul lui Robespierre în cadrul Convenției, adică Parlamentul Revoluționar, când știa clar că nu avea nicio șansă să scape, dar este un discurs-testament al unui om care știe că a pierdut partida. Iar Socrate, așa cum ni-l prezintă Platon în „*Apologia lui Socrate*”, își dă seama că nu are nicio șansă și că nu are rost să se încăpățâneze să mai trăiască – un om la 70 de ani ce rost are să își obțină achitarea prin cine știe ce compromisuri? – și atunci este un discurs fără niciun fel de compromis, provocator și le spune judecătorilor: „Nu numai că nu ar trebui să mă condamnați, ci nu ar trebui nici să mă judecați, ar trebui

să îmi plătiți o pensie pentru cât sunt de înțelept”. Evident că este o pledoarie provocatoare, în care Socrate știe foarte bine că va fi condamnat și că aceasta este situația și că tot ce are de făcut este să țină un discurs-testament, cel puțin aceasta ne spune Platon în „*Apologia lui Socrate*”. Am vorbit cam mult despre Platon, doar un lucru vreau să adaug: sunt totuși două dialoguri ale lui în care retorica pare a fi reevaluată – „*Banchetul*” și „*Phaidros*” –, pentru că primul este o serie de discursuri despre iubire, despre eros, inclusiv discursul lui Socrate, deci sunt mai multe discursuri pe tema iubirii și a iubirii filosofice. „*Phaidros*” este un dialog în care retorica este reevaluată, la fel cum se întâmplă cu poezia în „*Republica*”. Poate că unii dintre dumneavoastră știți lucrul acesta: în „*Republica*” lui Platon, într-o primă fază, spune: „Poeții sunt niște mincinoși, începând cu Homer, spun numai minciuni despre zei, despre bine, despre morală, sunt niște mari tromboniști, deci trebuie să îi dăm afară din Cetate”, dar la sfârșit spune: „Hai să îi chemăm înapoi, pentru că, dacă își pun talentul lor în slujba adevărului, atunci sunt foarte utili”. La fel este și cu retorica, este condamnată într-o primă instanță și apoi reevaluată, în măsura în care este pusă în serviciul adevărului, adică al filosofiei. Am terminat capitoul Platon.

Cel care scrie însă un tratat despre retorică este Aristotel. Este primul tratat care ne-a ajuns nouă, primul tratat de retorică. Au mai existat și altele înainte, dar s-au pierdut. „*Retorica*” lui Aristotel este primul tratat de retorică păstrat și ajuns până la noi.

Acum îmi aduc aminte că, atunci când trăia Petre Țuțea – l-am văzut, deși nu l-am cunoscut foarte bine, dar îl vedeam la Casa Scriitorilor și avea un fel foarte impresionant de a vorbi, foarte sentențios –, îi explica unui tânăr discipol despre „*Politica*” lui Aristotel: „Aristotel a statornicit pe veci principiile științei politice”. La fel, a statornicit pe veci anumite concepte esențiale ale retoricii. Este o carte foarte interesantă pentru dumneavoastră, pentru că este o carte despre retorica judiciară, cel puțin în prima parte. S-ar putea să vă plictisească, pentru că sunt tot felul de detalii privind felul în care trebuie argumentată o cauză, dacă mărturiile obținute prin tortură sunt credibile sau nu și el spune că da, dacă nu torturezi prea tare, ci doar puțin. Lucrurile acestea cred că le vedem puțin altfel în prezent, dar importante sunt categoriile pe care le stabilește, în primul rând, distincția între tipurile de discurs, pentru că sunt trei tipuri de retorică: retorica judiciară, despre care vorbește în prima parte, retorica deliberativă, cea care se referă la decizii politice, deci un discurs politic ține de discursul de tip deliberativ, și al treilea, discursul epidictic, care este oarecum „Cenușăreasa retoricii” în „*Retorica*” lui Aristotel, este un gen minor în contextul respectiv, pentru că este discursul de aparat, elogiul, discursul funebru – este un gen foarte important și trebuie să vă antrenați, pentru că nu se știe niciodată –, discursul la o recepție, la o inaugurare a unui monument: acestea sunt discursuri epidictice,

eologiul fiind discursul epidictic prin excelență. Este „Cenușăreasa” în „*Retorica*” lui Aristotel, dar ulterior a devenit un gen foarte important, mai cu seamă în perioada imperială, în Imperiul Roman, când se dezbătea foarte mult problema dacă cumva elocvența a decăzut. Avem dialogul lui Tacit despre oratori, unde susține teza că elocvența romană nu mai este ce a fost cândva, pe vremea lui Cicero și a Republicii romane, că s-a produs o decădere. Vedeți, deja Tacit spune aceasta, noi ce să mai zicem acum? În perioada imperială, de fapt, discursul epidictic capătă o amploare mult mai mare și astăzi sunt tipuri de discurs care țin de retorica epidictică și care sunt în continuare foarte importante, discursul politic sau cel judiciar fiind mai rare decât discursul epidictic. Aceasta este o distincție făcută de Aristotel și a rămas valabilă fără îndoială și acum. Ce este foarte interesant în „*Retorica*” lui Aristotel este atunci când vorbește despre cele trei componente ale unui discurs: „*logos*”, „*ethos*” și „*pathos*”. „*Logos*”-ul este argumentația și Aristotel analizează cu lux de amănunte – și nu vreau să stărui prea mult asupra acestui subiect – argumentele ce au aparența veracității, tipurile de argumente utilizabile într-un discurs (judiciar, deliberativ, mai puțin epidictic). Aceasta este partea de argumentație. Privitor la „*pathos*”, este foarte interesant ce spune Aristotel pe tema aceasta, pentru că el vorbește despre pasiuni în retorică, nu în etică, și acesta este un detaliu foarte important, pentru că noi, în tradiția modernă, când vorbim despre pasiuni, mai degrabă le atașăm la reflecția etică, la reflecția asupra moralei, asupra vieții sufletului, acolo plasăm reflecția asupra pasiunilor, pe când Aristotel vorbește despre pasiuni foarte interesant, dar o face în retorică, pentru că, în viziunea lui, capacitatea de a manipula emoțiile publicului, ale judecătorilor sau ale cetățenilor este esențială într-un discurs. El vorbește despre pasiuni dintr-o perspectivă utilitară, cum să faci să joci pe emoțiile publicului, fie că vorbim despre mânie, compasiune, entuziasm, despre capacitatea de a mișca într-un fel auditoriul. Al treilea aspect este „*ethos*”-ul și din nou aș vrea să fac o precizare: când vorbește despre „*ethos*”, nu este vorba despre recomandări de natură etică, ci despre credibilitatea vorbitorului în raport cu auditoriul, dacă corespunde sau nu dispozițiilor etice ale auditorului, iar Aristotel spune: „Trebuie să fii adaptat la publicul pe care îl ai”. Un public tânăr este într-un anume fel, un public în vârstă este mai conservator, mai sceptic, mai pesimist, pe tineri este mai ușor să îi manipulezi. „*Ethos*”-ul la el ține de adaptarea vorbitorului la auditoriu. Acesta are și o dimensiune etică pentru noi: dacă ascultăm un discurs foarte bun al unui personaj pe care, de fapt, nu îl credităm câtuși de puțin, nu ne va convinge, chiar dacă el este bun sub aspect tehnic. Am putea da exemple din viața politică contemporană, depinde de simpatia fiecăruia. Dacă Bănescu vorbește bine din punct de vedere tehnic, cei care îl detestă nu vor fi convinși, la fel cu un discurs al lui Antonescu, chiar dacă este bun sub aspect tehnic, ca elocvență, ca ritm, ca figuri de stil utilizate,